

A film és közönsége

A filmtermelés nagyipara természetsszerűleg a lehető legnagyobb piacra törekszik. A legszélesebb tömegek ideológiáját kell tehát kiszolgálnia — anélkül, hogy a saját magáét feladná. A jövedelmezőség miatt az „alsó” rétegekhez fordul. De csak azokhoz, amelyeknek szellemi és emocionális szükségleteit — az uralkodó osztály érdekeinek veszélyeztetése nélkül — kielégítheti. Elsősorban tehát az a tömeg jön tekintetbe, amely a legkevésbé tudatos a saját érdekei felől.

Ezért az európai és amerikai filmtermelés ideologiai bázisa a kispolgárság. S nem csupán azért, mert a kispolgár megengedhet magának egy kis olcsó szórakozást, hanem mert a kispolgár nem utasít vissza mindent, ami ellentmondásban van gazdasági és szociális érdekeivel. Mindenekelőtt azonban a kispolgárság azért a legnagyobb plaszirozási felület a film számára, mert a kispolgári mentalitás nem szorítkozik egy társadalmi rétegre, hanem benn lappang nagyon sok munkásban, intellektüelben és nagypolgárban is s a moziban valamennyien egy közös érzésben találkoznak.

*

A kispolgár határai. Kispolgári a társadalom- és politikaellenesen szemlélt élet korlátolt látóköre: a „józan”, mert rövidlátó egoizmus, amely számára csak a közvetlen közelben adott bir realitással. Ez a kispolgár alaposan körülkerített erős vára, mely világosan megállapítja mindazt ami „belül” és „kivül” van. E két véglét polaritásából keletkeznek a kispolgári művészetek alapelemei.

A film a kispolgár számára, aki korlátoltsága eme keretei közt a biztonságot keresi, e kereteken belül az *idill* egy sajátos bensőségét, a kereteken kívül a *nagy romantikát* adja. Következésképpen a sikeres film lényeges motívumait és hőseit ennek a kettőnek az ellentéteiből kell hogy merítse:

Szerelmi idillek Az erotika démoni veszedelmei.

Intim háziasság A magasabb osztályok mesebeli pompája és sötét bűnök.

Magántulajdon Kalandos bűnözések.

Szerény szegénység A legmagasabb szférákba való lehetséges felkerülés álma.

A romantizálás a kispolgár egyik védekező rendszabálya. A kispolgárt életbázisának érintetlensége hitében, (amely talán már egyáltalában nem létezik) egy rezzenéssel sem szabad megingatni. A happy end azért van, hogy ezt a hitet fenntartsa. Bármilyen rossz legyen is a helyzete, a kispolgár számára a változás a legrosszabb, mert annak, aki semmiféle történeti és szociális összefüggést nem lát, minden változás a sötét káoszt jelenti.

*

„*Gemütlichkeit*”. A kispolgár egyáltalában nem gondol arra, hogy a saját maga valóságán valamit is változtasson, s ezért film-mithologyát teremt magának pl. a „gemütlich” Bécsről, ahol a gép

tempója nem fal föl semmiféle érzelmet és hangulatot. Mithologia az arany sziv korszakáról! Ez valami elterelt oppozíció valójában. Vágyalom, mely valami kényelmetlenségből és elégedetlenségből született.

*

Család. A családi érzések „egyetemesen emberi” érzések, ami azt jelenti, hogy meglehetősen azonosak minden osztálynál és azért normalizálhatók. Az anyaszeretet nemzetközi és minden társadalmi réteg előtt értékesíthető áru. Hogy az amerikai film a családi élet érzéstartalmát ugyanugy kiaknázza, mint a petróleum mezőket, vagy a szénmedencéket, ez onnan van, hogy az amerikai élet tulorganizált és mehanizált üzemében a család az egyetlen sziget, ahol az ember még emberi vonatkozásokat él meg.

*

Szerelem. A szerelem mint természeti erő egyetemes érvényűnek látszik s ezért egyetemes érdeklődést involál. Mindenesetre a legsűrűbben előforduló motívum. A szociális akadályokkal való drámai konfliktusban a szerelem ereje a filmekben majdnem mindig győzedelmes. A szerelem itt áthidal minden osztályellentétet és arról nyugtat meg, hogy az osztályellentétek egyáltalán nem számítanak oly sokat.

A radikális és emancipált öntudat szintén megkapja a táplálékát. A társadalmi berendezkedéseket és előítéleteket, amelyek megfosztják az embert a szerelemre való jogától, gyakran egész lázadó módon kritizálják. Ezek a momentumok természetesen olyanok, amik a kispolgár gyakorlatában alig fordulnak elő. A legtöbbször világtól elzárt apácákrol, avagy uralkodó fejedelmekről van szó, akik nem követhetik szívének szavát, Ugyanigy pellengérré állítanak más elavult előítéleteket.

A házasságon kívüli szerelmet az európai filmek, ellentétben az amerikai filmekkel, már nem feltétlenül ítéli el. Ennek ellenére még mindig megmarad veszedelmes kalandnak vagy romantikus boldogságnak. Az erotikus szenvedélyt mindenesetre valami természeti katasztrófaként, mint valami súlyos betegséget ábrázolják, amely meglepheti az embert, a normális élet keretébe azonban nem tartozik. Nem kell, nem szabad hogy tartozzék! Ezért a szenvedély a kispolgári ideológiában mindig exotikusan romantikus valamiként jelenik meg, s csak a perifériákon fordul elő. *A romantizálást a perifériákra tolja.* A romantizálás egyik védekező rendszabálya a kispolgárnak. Ott, ahol már nem akar látni, ott elkezd fantáziálni.

*

Munkás-filmek. Természetesen csinálnak munkásfilmeket is. A munkások és alkalmazottak közül, akiket általában mint szervezetleneket állítanak be, mindig kiválasztanak egyet akit, azután boldoggá tesznek . . . A proletár milieut ábrázolják, hogy a hőst ebből a pokolból kiszabadítsák. A modern kispolgár bizonyos

tényekről tudomást vesz. Csupán azokról nem, amelyekből közvetlen konzekvenciákat kellene levonni. Bemutatja tehát a nyomort is a maga tragikus reménytelenségében. De mindég csak a kisiklottak és legfeljebb még munkanélküliekkel kapcsolatban. Érintetlenül marad tehát az illúzió, hogy abban az esetben ha már munkája van valakinek, akkor a sorsa kifogástalan. A kispolgár a nem-funkcionáló gazdasági-rendszer kárait panaszolja. A jól funkcionáló rendszer káirairól nem akar tudni semmit. Nagyon szívesen sir azok felett, akik menthetetlenül a kerekek alá kerültek, mert az, hogy már segíteni nem lehet, ez egyttal megnyugtató, mivel itt már nincs szükség segítségre.

Balázs Béla

ESZMECSERE

E rovatban szívesen ad helyet szerkesztőségünk mindazon cikkeknek, melyek valamely megjegyzést vagy vitára szolgáló anyagot tartalmaznak, valamely lapunkban vagy bármely más lapban megjelent cikkel kapcsolatban.

Hozzászólás

a „Szellemi arisztokrácia vagy szellemi munkásság“ című tanulmányhoz.

A háboru előtti gazdasági válság és maga, a háboru által létrehozott óriási anyagi és szellemi visszaesés meggyorsította azt a folyamatot, amely a mai gazdasági rendszer kialakulásával egyidőben jelentkezik és párhuzamosan emelkedő tendenciát mutat a polgárság fejlődésével, de amely a polgári fejlődés sztagnálásánál nem áll meg, hanem továbbhalad: a negyedik rend szociális kibontakozását. Az emberiség történelmében a differenciálódás mellett párhuzamosan jelentkező nivellálódási törekvések már a mult század gazdasági és kulturális adottságaiban találták meg a maguk számára azokat a tudományos alapokat, melyek ugy a továbbfejlődést, mint a beteljesülést biztosítják s amelyek biztos kezekkel vezetik a negyedik rendet történelmileg meghatározott utjain. Az a gazdasági leromlás, melyet a háboru idézett elő a középosztály nagymértékű deklasszáldását hozta magával. A polgári intellektueller gazdasági helyzetük kényszerítő ereje folytán egyre nagyobb tömegben tolódnak a dolgozó rétegek felé és ez a gazdasági eltolódás egyre nagyobb mértékű öntudatosodáshoz vezet. A korszükséglettel tisztában levő intellektualis ifjúság tisztán látja a társadalmi-gazdasági egyensúly eltolódásának okait és ezeket az okokat nem elmázolni, hanem minél inkább kihangsúlyozni igyekszik azzal, hogy nyíltan és bátran csatlakozik az elnyomottak mozgalmához.